

39. Шачкова В. А. «Путешествие» как жанр художественной литературы: Вопросы теории [Электронный ресурс] / В. А. Шачкова // Филология. Искусствоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. — 2008. — № 3. — С. 279. — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/puteshestvie-kak-zhanr-hudozhestvennoy-literatury-voprosy-teorii>.
40. [Щавинський В.]. По сѣверной Италиі / В.О.Щ. // Червоная Русь. — 1890. — № 7—10.

Людмила Супрун

КОНТЕНТ-АНАЛІТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ  
КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ «ЛІТЕРАТУРНО-  
НАУКОВОГО ВІСНИКА» (1898—1939 рр.)

*Досліджено специфіку мовної ментальності провідних публіцистів «Літературно-Наукового Вісника» («Вісника») (1898—1939) з використанням методу контент-аналізу. Мовну ментальність І. Франка визнано націєцентричною, М. Грушевського — україноцентричною, Д. Донцова — державоцентричною.*

**Ключові слова:** контент-аналіз, «Літературно-Науковий Вісник» («Вісник»), мовна ментальність, концепт.

*Исследована специфика языковой ментальности ведущих публицистов «Літературно-Наукового Вісника» («Вісника») (1898—1939) с использованием метода контент-анализа. Языковая ментальность И. Франко признана нациецентрической, М. Грушевского — украинцентрической, Д. Донцова — державоцентрической.*

**Ключевые слова:** контент-анализ, «Літературно-Науковий Вісник» («Вісник»), языковая ментальность, концепт.

*In the article the specific of language mentality of leading publicists of «Literaturno-Naukovyi Vistnyk» («Literary-Scientific Herald») («Herald») (1898—1939) by the agency of the method of content-analysis has been studied. The language mentality of I. Franko as nation centric, M. Hrushevskiy — as Ukrainian centric, D. Dontsov — as state centric, have been recognized.*

**Key words:** content analysis, «Literaturno-Naukovyi Vistnyk» («Herald»), language mentality, the concept.

Три періоди функціонування «Літературно-Наукового Вісника» («Вісника») (далі — «ЛНВ») позначені креативною діяльніс-

тю трьох провідних публіцистів — Івана Франка, Михайла Грушевського, Дмитра Донцова. Особливості мовної ментальності кожного з них визначають загальний характер комунікаційної системи часопису. Шляхом з'ясування мовноментальних пріоритетів вісниківських публіцистів ми намагатимемося підтвердити гіпотезу про відмінності між мовними ментальностями україномовних публіцистів, що є **метою** статті. Підґрунтя нашого наукового пошуку становлять дослідження М. Бутиріної, Н. Зелінської, С. Квіта, Г. Корбич, С. Костя, Н. Кузіної, М. Леськової, Л. Павлюк, Л. Сніцарчук, Ю. Шаповала, Т. Шептицької, В. Шкляра та ін. [див. 8].

Науковий пошук розпочато з проблемно-тематичного аналізу контенту «ЛНВ», за допомогою якого вмотивовано вибір домінантних концептів у дискурсах головних редакторів часопису. З метою об'єктивного дослідження специфіки мовної ментальності публіцистів здійснено контент-аналітичну репрезентацію концептуальних детермінантів «ЛНВ» (табл.). Під методом контент-аналізу розуміють аналіз контенту певного періодичного видання шляхом підрахунку вживання у великій кількості опублікованих у ньому несистематизованих текстів певних ключових слів, які дають можливість здійснити якісну характеристику спрямованості матеріалів та часопису загалом [3, с. 241].

Таблиця

Результати контент-аналізу дискурсу  
«Літературно-Наукового Вістника» («Вістника»)

Публіцист	Загальна кількість сторінок	Загальна кількість назв	Концепт								
			Україна			нація			держава		
			к-сть назв	к-сть назв на стор.	% заг. к-сті назв	к-сть назв	к-сть назв на стор.	% заг. к-сті назв	к-сть назв	к-сть назв на стор.	% заг. к-сті назв
Іван Франко	307	588	227	0,8	39,2	<b>239</b>	<b>0,8</b>	<b>40,7</b>	122	0,4	20,1
Михайло Грушевський	448	3615	<b>2556</b>	<b>5,7</b>	<b>70,8</b>	764	1,7	21,1	295	0,7	8,1
Дмитро Донцов	1136	3534	612	0,5	17,3	<b>1691</b>	<b>1,5</b>	<b>47,9</b>	<b>1231</b>	<b>1</b>	<b>34,8</b>

З'ясовано, що на 307 сторінках Франкової публіцистики експліковано 239 ядерних маркерів концепту «нація». Домінантна позиція цього концепту визначається завдяки кількісному аналізу інших порівняно широко представлених концептів. Так, концепт «Україна»

репрезентований у вісниківській концептосфері І. Франка 227 базовими вербальними одиницями, а концепт «держава» — 122. Із двох концептів, практично рівноправних за кількістю репрезентантів, перевага надана концептові «нація» з огляду на представлення концепту «Україна» в дискурсі М. Грушевського: порівняння здійснюються не тільки у горизонтальному напрямку, а й за вертикаллю (*табл.*).

Специфіка мовної ментальності головного вісниківця львівського періоду, на наш погляд, закономірна. І. Франко не був послідовний в утвердженні ідеї української державності і передбачав можливість її реалізації лише в майбутньому. Тому концепт «держава» не міг стати панівним у мовній ментальності Франка-журналіста. Концептуалізуючи світ, публіцист зосереджував увагу на тих фрагментах дійсності, які дотичні до проблеми становлення української нації. Його концепція нації містить потужний визвольний зміст, що мав визначальний вплив на формування у свідомості наступників таких пріоритетів, як самостійність, соборність, державність.

У мовній ментальності М. Грушевського визначальним став концепт «Україна». Методом контент-аналізу з'ясовано, що на 448 сторінках його вісниківської публіцистики позиціоновано 2556 основних маркерів концепту, для вираження концепту «нація» використано 764 мовних знаки, концепту «держава» — 295. Нація як феномен, що репрезентує конкретно-історичну форму спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру, не могла не бути предметом зацікавлень М. Грушевського. На початку ХХ ст. суспільство жваво цікавилось сутністю понять «нація», «національність», «націоналізм». Віддав їм належне і Грушевський-вісниківець. Однак нація як держава, окрема країна [2, с. 744] не знайшла відображення в системі поглядів журналіста на проблему державно-політичного устрою України. У «ЛНВ» М. Грушевський лише побіжно торкається проблеми української державності, натомість він неодноразово згадує про українську автономію. Автономну Українську республіку вісниківський редактор бачить у складі Російської федерації.

Етнонім «Україна» використовується зі значенням «незалежна держава на південному сході Європи» з 1991 р. У часи М. Грушевського лексема функціонувала зі значеннями «країна, край»,

«територія, що знаходиться в межах іншої країни, краю, анклав» [2, с. 1502] тощо, які, до речі, передбачають можливість багатонаціональності. Така семантика співзвучна федералістичним поглядам політика і журналіста М. Грушевського. Якщо ще взяти до уваги патріотичну конотацію, закономірність домінування концепту «Україна» в мовній ментальності Грушевського-вісниківця стане очевидною.

Д. Донцов — публіцист і редактор — ніяк не приховував свого ставлення до вісниківської спадщини корифеїв української журналістики. Як журналістський доробок М. Грушевського, так і мас-медійні розвідки І. Франка неодноразово ставали предметом пильної уваги головного (на той час) ідеолога націоналізму. Саме з національно-екзистенційних позицій і препарував Д. Донцов дискурси головних редакторів «ЛНВ» першого та другого періодів його функціонування.

Загалом, ставлячись з великою пошаною до постаті І. Франка, Донцов-публіцист здійснив одну з перших концептуальних ідейних критик його творчості. Він віддав належне Франковій здібності «до переоцінювання цінностей, до самоаналізу й ламання заскорузлих ідейних стереотипів» [1, с. 141]. Разом з тим Д. Донцов зауважив деякі ментально-ідейні українські вади в Каменяра: середовище зростання залишило свої сліди в його світогляді. Йдеться про одвічні ментальні розслаблюючі й безвольні комплекси українців: надмірну толерантність і лагідність, всепрощення, плач, уповання на добру волю ворогів. «Він, — писав Д. Донцов, — не хотів признати старої мудрости — що в сім світі той згине, хто не засвоїть собі його суворой моралі боротьби... Він замикав очи на те, що нема ділеми — мир або війна, лише — поразка або перемога...» [5, с. 127—129]. Отже, теоретик націоналізму вважав, що як для форматора нової генерації українства І. Франко мав занадто ліберальну мовну ментальність, яка (хоча б на час редагування «ЛНВ») була позбавлена концепту самостійної держави. З демократизмом, притаманним Франковому дискурсу, її не вибороти. Проте, залишаючись вірним істині, Д. Донцов підкреслює неоціненну роль свого попередника як зачинателя ідеї української державності: «Але що відноситься до його очищуючої роботи, до тої титанічної роботи — розпорошення чару овіяних містикую чужинецьких правд і цінностей, що душили

нас, то перед сею роботою ми можемо лише в пошані схилити чоло. Одним могутнім зусиллем вона пхнула заблуканий човен нашої національної думки на цілі милі наперед, і дала нам яскраву мету, яка ще й досі є не досягнутою маною — вирватися з проклятого льоху, де нас зіпхнуто, на вільний світ вільних націй. За те, що він вказав нам сю мету і проголосив незаперечене право до сього, лишиється Франко серед тих, яких з вдячністю згадуватиме вільна колись нація, — на однім з перших місць» [5, с. 130]. Донцов-критик наголошує на тому, що попри проповідь вселюдського гуманізму й ідеалів любові І. Франко засудив виплекану віками ментальну українську рабськість, побачив у бідах і поневіряннях земляків не кривди долі, а «національні кривди». Ніхто до Франка, резюмує редактор «ЛНВ», не зміг так глибоко проникнути в проблеми української нації. Він пішов значно далі за М. Шашкевича та Ю. Федьковича, які лише гірко оплакували трагічну долю рідного народу без аналізу причин такого становища. І нехай І. Франко разом із М. Павликом критикував навіть думку про можливість побудови української держави, проте боротьба за українську націю ставить його в перші лави борців за українську державу.

Більш категоричним було ставлення Донцова-журналіста до постаті другого головного редактора «ЛНВ» — М. Грушевського, діяльність якого оцінювалася щодо відповідності / невідповідності донцовському ідеалу провідної верстви. Федералістські погляди Великого Українця ніяк не вписувалися в образ омріяної Д. Донцовим людини-борця, «нової касті». С. Кость зауважує, що «Д. Донцов — це чи не єдиний публіцист, який вважав, що головною причиною нашої поразки були не обставини, а “людський чинник”, а якщо докладніше, то в поразці він звинувачував наших вождів» [7, с. 227]. М. Грушевський не зумів стати вождем такого типу, якого вимагає безкомпромісна боротьба за державність, значною мірою тому, що сам не сповідував державницької ідеології. «Як служив вселюдським ідеалам бувший голова Центральної Ради Михайло Грушевський, — зазначав Д. Донцов, — як радив хочби “як вилазило бocom Україні пановання большевізму”, — його приймати, “шануючи загальнолюдську вагу” комуністичної ідеї — і все на те, щоби здитинити в залізних обіймах Торквемад “загальнолюдської ідеї”» [4, с. 64]. Однак Донцов-публіцист вітав щонайменші вияви пасіо-

нарної ідеї національного державотворення в мовній ментальності свого вісниківського попередника. Так, Ю. Шаповал наводить приклад, коли Д. Донцов захистив М. Грушевського, якого «Більшовик України» звинуватив у «буржуазному націоналізмі», коли той не визнав запроваджуваної радянськими публіцистами тези, що тільки після пролетарської революції в Україні розв'язано національне питання [9, с. 598].

Дозволимо собі дещо не погодитися з думкою сучасного дослідника П. Дорожинського, який пише, що «він (Д. Донцов. — Л. С.) безпощадно критикував таких діячів української творчої думки, як М. Грушевський, І. Франко та інших за їхню відданість ідеалам демократизму...» [6, с. 206]. Можливо, щодо Франка це зауваження близьке до істини, але у випадку з Грушевським усе складніше. Інша справа, що М. Грушевський украй критично ставився до Д. Донцова саме за відсутність у його соціокомунікативній стратегії вже традиційного для «ЛНВ» ореолу демократизму: відомо, наскільки болісно ініціатор створення «ЛНВ» сприйняв той факт, що редколегію відновленого часопису очолить ідеолог волонтаризму.

Отже, «ЛНВ» третього періоду функціонування змінився. Цьому чимало прислужилася мовна ментальність його головного редактора Д. Донцова, домінантою якої став концепт «держава», репрезентований на 1136 сторінках часопису 1231 базовим маркером. Специфіка світобачення Д. Донцова зумовлює певну несамостійність, підпорядкованість концепту «нація» (1691 мовний знак). Тільки нація, за переконанням журналіста, спроможна вибороти й вибудувати самостійну, незалежну державу. Тому концептополе «нація» стає обов'язковим конститuentом глобального концептуального утворення «держава». Перевага концепту «держава» в мовній ментальності Донцова-вісниківця з'ясовується також шляхом порівняння за вертикаллю (*табл.*). Концепт «Україна» представлено у донцовському дискурсі 612 разів. Це підштовхує до висновку, що знана Д. Донцовим Україна дисгармонувала з його ідеалом країни [2, с. 286].

Таким чином, кількісний аналіз дискурсивної репрезентації профільних концептів дозволяє з'ясувати характер мовної ментальності провідних журналістів «ЛНВ». Усі домінантні концепти позначені етноспецифічністю й соціальною значимістю. Однак просте-

жуються певні відмінності між процесами мовної концептуалізації дійсності І. Франком, М. Грушевським і Д. Донцовим. Концепт «нація» є домінантою мовної ментальності першого редактора «ЛНВ», концепт «Україна» — домінанта мовної ментальності другого редактора, концепт «державна» — домінанта мовної ментальності третього редактора «ЛНВ».

1. *Баган О.* Іван Франко в оцінках Дмитра Донцова: долання епохи ratio / Олег Баган // Українське літературознавство : зб. наук. пр. — Л., 2003. — Вип. 66 : Іван Франко : ст. й матеріали. — С. 135—145.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.: іл.
3. *Гетьманець М. Ф.* Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. — Х. : Прапор, 2009. — 384 с.
4. *Донцов Д.* Про баронів середовіччя і баранів з байки / Дм. Донцов // Вістник. — 1936. — Р. 4, т. 1, кн. 1. — С. 50—66.
5. [Донцов Д.]. Трагедія Франка / Д. Д. // Літературно-Науковий Вістник. — 1926. — Р. 25, т. 90, кн. 6. — С. 125—130.
6. *Дорожинський П.* Дмитро Донцов — критика деяких його поглядів на націоналізм (Дмитро Донцов і організований український націоналізм) / Павло Дорожинський // ОУН: минуле і майбуття : збірник. — К. : Фондація ім. О. Ольжича, 1993. — С. 203—212.
7. *Кость С. А.* Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) / Степан Кость. — Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 514 с.
8. *Супрун Л. В.* Мовноментальні особливості комунікаційної системи «Літературно-Наукового Вістника» : монографія / Л. В. Супрун. — Вінниця, 2012. — 507 с.
9. *Шаповал Ю. Г.* І в Україні святилось те слово... : наук. пр. / Ю. Г. Шаповал. — Л. : ПАІС, 2003. — 680 с.

*Наталія Кобрин*

## ЗАБУТІ СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КРИТИКИ: НЕСТОР НИЖАНКІВСЬКИЙ

*Досліджено музично-критичну спадщину українського композитора Н. Нижанківського на сторінках українських періодичних видань*